

تحليل تفسيرى محبت و استحکام بنیان خانواده با تأکید بر آیه ۲۱ سوره روم

نویسندگان :

نرگس رسام

ریحانه محجوب

استاد راهنما:

سنا خلف حیاوی

مدرسه علمیه حضرت فاطمه معصومه سلام الله علیها

خوزستان _ اهواز

۱۴۰۳

چکیده

وجود مهر و محبت و مهرورزی در یک خانواده از مهم ترین ویژگی های یک خانواده موفق و سالم می باشد. برقراری روابط محبت آمیز بین والدین و همچنین بین والدین و فرزندان و بین فرزندان با یکدیگر می تواند اطمینانی برای پیشرفت و تحکیم بنیان خانواده باشد. لازم است بدانیم موضوع «محبت در خانواده» یکی از موضوعات کلیدی اخلاق است که اهمیت به آن، علاوه بر سلامت خانواده، منجر به سلامت اخلاقی اجتماع خواهد شد. برای ورود به مبحث خانواده، خانواده را به یک کشور تشبیه می کنیم؛ زیرا اداره خانواده، در مقیاسی کوچک تر، شبیه به اداره یک کشور است و از جهاتی اداره یک خانه کوچک، ظریف تر و دقیق تر از اداره یک کشور خواهد بود. در واقع همان طور که هر کشوری برای اداره، نیاز به یک برنامه و دستورالعمل دارد، خانواده هم یک برنامه و دستورالعمل می خواهد. پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی و استناد به تفاسیر آیه ۲۱ سوره ی روم، با هدف شناخت عوامل تاثیر گذار بر افزایش محبت در جهت استحکام بنیان خانواده می پردازد. این نوشتار به این نتیجه دست یافت که مهرورزی و محبت در خانواده باعث آرامش روحی و روانی اعضای خانواده می شود که همین امر منجر به سلامت جامعه خواهد شد.

کلید واژه:

قرآن کریم، محبت، خانواده، همسر، زندگی

مقدمه:

خانواده رکن اساسی جامعه‌ی انسانی است و شرط پویایی و استواری آن، وجود روابط صحیح و پایدار میان همسران است. تحصیل معرفت به این‌گونه روابط، نیازمند آشنایی هر یک از اعضا با وظایف و حقوق خویش است. قرآن کریم به عنوان عالی‌ترین راهنمای حیات بشر، بهترین هدایتگر در این مسیر است. در نوشتار حاضر، با رجوع به رهنمودهای حکیمانه‌ی قرآن کریم، راه‌های تحکیم روابط زن و شوهر در خانواده بررسی شده است.

زن و شوهر موفق، کسانی هستند که علاوه بر روابط زوجیت، دو رفیق دلسوز و با محبت برای همدیگر می‌باشند. علاوه بر آن، آن‌ها باید با فرزندان خود هم رفیق باشند و رابطه عاطفی و همراه با دلسوزی و مهربانی داشته باشند. رفتار پدر و مادر با فرزندان باید به قدری صمیمی باشد که اگر آن‌ها مشکلی داشتند، قبل از هر کس دیگری، آن مشکل را با پدر و مادر خود در میان بگذارند و با آن‌ها درد و دل کنند. این نحوه رفتار و این میزان رفاقت و دلسوزی، علاوه بر اینکه موجب سلامت محیط خانواده می‌شود و معضلات و گرفتاری‌های اهل خانه را بر طرف می‌سازد، ثواب و ارزش معنوی فراوانی هم دارد. عباسی ولدی (۱۳۹۶) در فصل سوم کتاب "تا ساحل آرامش" به نقش محبت در انتخاب همسر و آثار آن در زندگی "پرداخته است. فریبا کوه نشین (۱۳۹۵) در فصل دوم کتاب "صمیمیت زناشویی" به عوامل ایجاد محبت و راهکارهای افزایش آن بین زوجین اشاره کرده است. دکتر انسیه قلیچ لی (۱۳۹۴) در فصل دوم کتاب "مهر و محبت در خانواده" به ارزش محبت در بین همسران پرداخته است. در جستجویی که صورت گرفته در زمینه جایگاه محبت بین همسران کتاب‌ها و مقالات زیادی یافت شد، اما اثری جامع و کامل که به بیان تاثیرات محبت در خانواده و جامعه با در نظر گرفتن تفاسیر آیات یافت نشد. لذا با توجه به اهمیت جایگاه محبت در استحکام بنیان خانواده و جامعه در عصر کنونی، مقاله حاضر در صدد آن است تا با روش تحلیلی - توصیفی و با تاکید به تفاسیر مشهور، به بیان نقش محبت بر بنیاد خانواده و عوامل تاثیر گذار بر افزایش محبت بپردازد.

مفاهیم و کلیات

معنای لغوی محبت

محبت از ریشه «حُبّ»، نقیض «بغض» به معنای کشش شدید، دوست داشتن و مودت است. (فراهیدی، ۱۴۱۰ق، ذیل ماده حب). حُبّ به معنای محبت و حِبّ (با کسره) به معنای حبیب و محبوب به کار رفته است. (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ذیل ماده).

معنای اصطلاحی محبت

محبت در اصطلاح، حالتی است که در دل یک موجود ذی شعور، نسبت به چیزی که با وجود او ملایمتی، و با تمایلات و خواسته های او تناسبی داشته باشد، پدید می آید. می توان گفت: محبت، یک جاذبه ادراکی است. ملاک این جذب و انجذاب، ملایمتی است که آن موجود با محبّ دارد و محبت انسان به چیزی تعلق می گیرد که ملایمت کمال آن را با وجود خودش دریافته است. (مصباح، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۳۵۸).

محبت از تعلق و ارتباط وجودی بین محب و محبوب ناشی می شود؛ و یا به عبارتی، انجذاب بین علت مکمل و یا شبیه به آن، و بین معلول مستکمل و یا شبیه به آن؛ لذا ما افعال خود را دوست می داریم تا به وسیله آن به کمال برسیم و آنچه را هم که متعلق به افعال ماست دوست می داریم، تا آن را وسیله و ابزار برطرف کردن نیازهایمان قرار دهیم. (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۴۱۱).

اقسام محبت

امام خمینی محبت را به مذموم و محمود تقسیم کرده و معتقد است محبت مذموم همان محبت به دنیا می باشد که در راس همه خطایاست، اما محبت محمود، محبت الهی است که سرچشمه سعادت و کمال است و به پاکان و خالصان ارزانی می شود. چنین محبی، از همه نعمت های دنیوی و اخروی تنها دیدار یار را طلب می کند. (خمینی، روح الله، آداب الصلاة، ص ۴۹). امام خمینی مراتب محبت الهی را به نسبت افراد مختلف و نسبت آن را برابر اختلاف درجات معرفت آنها به حق تعالی می داند و از آنجا که معرفت انبیاء الهی و اولیای الهی بیشتر از دیگران است، محبت الهی در آنها شدیدتر است؛ از همین رو بالاترین مرتبه حب الهی در خاتم انبیاء است. (خمینی، روح الله، شرح چهل حدیث، ص ۱۲۱-۱۲۳).

به اعتقاد امام خمینی اگر محبت در قلب متمکن شود، شخص در هر صورتی جمال محبوب را می بیند و اگر قلب قوی نباشد و اشتغال به کثرات مانع حضور محبوب شود، به مجرد اینکه اشتغال قلب کم گردد قلب متوجه جمال محبوب می گردد. (خمینی، روح الله، آداب الصلاة، ص ۴۷).

معنای لغوی مودت

مودّة از ریشه «وَدَّ» به معنای آرزو کردن و دوست داشتن (فراهیدی، ۱۴۱۰ق، ج ۸، ص ۹۹)، دلالت بر علاقه و محبت می کند. همان گونه که در معنای محبت دیده شد، این واژه یکی از نزدیک ترین واژگان از نظر معنایی به محبت است. کاربرد «وَدَّ» در معنای محبت، مانند آیه «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا» (مریم: ۹۶) است که محبت را به عنوان وعده جمیلی از ناحیه خدای تعالی معرفی می کند؛ بدین معنا که به زودی برای کسانی که ایمان آورده و عمل صالح انجام می دهند، مودتی در دل ها قرار می دهد. (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۱۴، ص ۱۱۳).

وجه افتراق حبّ و ودّ این است که محبت همواره مستوجب میل طبیعی به همراه حکمت و مصلحت است، ولی «وداد» اکثراً یک امر طبیعی و کشش درونی بدون حکمت است (عسگری، ۱۳۶۳، ج ۱، ص ۳۱۲). از جهت دیگر «وداد» مرتبه ضعیف تر و عمومی تر از محبت است (مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۱۳، ص ۶۳). با وجود این، هر مودتی محبت نیست. برای نمونه، می توان گفت: «احب الصلاة» ولی «أود الصلاة» درست نیست؛ چراکه معمولاً افراد به طبع خود اشتیاق به نماز ندارند و دوست داشتن آن به خاطر حکمتی است که با عقل دریافت می شود. مودت دوطرفه است، ولی محبت می تواند یک طرفه باشد. مودت همان محبتی است که اثرش در مقام عمل ظاهر باشد؛ در نتیجه، نسبت مودت به محبت، نسبت خضوع است به خشوع؛ چون خضوع آن خشوعی است که در مقام عمل اثرش هویدا شود، به خلاف خشوع که به معنای نوعی تأثیر نفسانی است، که از مشاهده عظمت و کبریایی در دل پدید می آید (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۱۶، ص ۱۶۶). محبت در مقایسه با مودت، آثار و پیامدهایی آشکار دارد؛ مثل الفت و آمد و شد و احسان؛ مانند آیه «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً» (روم: ۲۱).

اگر خدای تعالی را ودود می خوانند، به همین جهت است که او بندگان خود را دوست می دارد و آثار محبت خود را با افاضه نعمت هایش بر آنان ظاهر می سازد. و به این دلیل، خدای تعالی نسبت به انسان ها ودود است: «وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ» (بروج: ۱۴) و شاید ودود خواندن خدا از این باب باشد که کلمه مودت دلالت دارد بر اینکه خداوند نسبت به افراد مورد مودت، خود را متعهد می داند که مراعات حال آنان را نموده و از حالشان تفقد کند. حتی بعضی گفته اند: مودت خدا نسبت به بندگان این است که مراعات حال ایشان را بکند و از حالشان تفقد کند.

معنای لغوی رحمت

رحمت از ماده «رحم» به معنای عاطفه یا نوعی مهربانی و رقت است که مقتضای احسان می باشد. رحمت گاهی فقط در مهربانی صرف و گاهی فقط در احسان به کار می رود. (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۱۲، ص ۲۳۱۱). بنابراین، مراد از «رحمت خدا» در آیاتی مانند «إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ» (هود: ۹۰). فقط احسان است نه رقت قلب (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۳۴۷). رحمت به معنای نوعی تأثیر نفسانی است که از مشاهده محرومیت محرومی که کمالی را ندارد، و محتاج به

علل و عوامل موثر بر عدم محبت

۱- بدآموزی

یکی از عوامل مهم عدم محبت در خانواده بدآموزی افراد بزرگتر به خصوص والدین است. وقتی والدین بدون محبت و با زور و خشونت، خواسته خود را بر اعضای خانواده تحمیل می‌کنند و او را ناگزیر از پذیرش خواست خود می‌کنند، دیگر افراد خانواده نیز با الگوگیری از والدین با زور و تهدید، خواست خود را بر دیگر اعضا تحمیل می‌کنند.

۲- اثرات روانی

عوارض روانی عدم محبت در خانواده بسیار متعدد و متفاوت است و شامل انواع مختلفی از مشکلات مانند اضطراب، ترس، خشم و نفرت، ناامیدی و افسردگی، احساس حقارت، درماندگی و عدم اعتماد بنفس و احساس تنهایی بوده و در موارد شدید ممکن است منجر به اختلال استرس پس از سانحه شود.

۳- باورهای اشتباه

یکی دیگر از عوامل عدم محبت نسبت به خانواده باورها و اعتقادات نادرست است.

۴- مسائل اقتصادی

فقر یکی از عوامل مهم و اساسی عدم محبت در خانواده است. بسیاری از خشونت‌ها به خصوص خشونت مالی نتیجه ناتوانی سرپرست خانوار از تامین هزینه‌های زندگی است. سرافکندی سرپرست خانوار در برابر خانواده و مشکلات روحی و روانی بسیاری که از این سرافکندی سر باز می‌کند، گاه به اندازه‌ای شدت پیدا می‌کند که سرپرست خانوار به خشونت می‌پردازد و با خشونت خویش را تسکین می‌دهد.

۵- کبر و خودبینی

کبر و خودبینی یکی دیگر از عوامل عدم محبت در خانواده است. انسان‌های متکبر بیش از دیگر افراد به خشونت می‌پردازند و بیشتر از دیگران به اذیت و آزار اعضای خانواده اقدام می‌کنند. روحیه این افراد به گونه‌ای است که مخالفت دیگران را بر نمی‌تابند و به شدت مخالفان را سرکوب می‌کنند و بر ایشان خشونت می‌کنند.

۶- خستگی

یکی دیگر از عوامل عدم محبت در خانواده خستگی اعضای خانواده به خصوص والدین است.

راه های تقویت محبت در خانواده

۱- گفت و گوهای محبت آمیز

یکی از راه های استحکام بنیان خانواده توجه به ارتباط کلامی است. سخنان عاطفی و بهره گیری از کلمات دلنشین و خطاب های شایسته و محبت آمیز مخاطب را جذب می کند. خواسته یا ناخواسته از گوینده راضی شده و در دلش نوعی احساس محبت سبت به او ایجاد می شود.

البته سخن گفتن محبت آمیز به ویژه در میان زن و شوهر باید با ادب خاصی همراه باشد. چرا که به زبان آوردن کلمات مهرانگیز و عاطفه آمیز که محترمانه در محیط خانواده ادا می شود با عبارات سبک و شخصیت شکن کاملاً متفاوت است، به ویژه در میان فرزندان و بیگانگان شدیداً مذموم بوده و تاثیر منفی در دیگران خواهد داشت.

۲- صدا کردن با بهترین نام

صدا کردن همسر با نامی که بیشتر دوست دارد، در ایجاد انس و الفت در میان زوجین تاثیر به سزایی خواهد داشت. پیامبر گرامی اسلام توصیه فرموده است که برای افزایش مهر و صفا در میان خانواده، همدیگر را با نام زیبا و محترمانه صدا بزنند: " ثلاث یضفین ود المرء لآخیه المسلم یلقاه بالبشر اذا لقیه و یوسع له فی المجلس اذا جلس الیه و یدعوه باحب الاسماء الیه " سه چیز دوستی و محبت بین دو مسلمان را افزایش داده ۱. هنگام ملاقات، با خوشرویی و چهره ای گشاده برخورد کند. ۲. اگر می خواهد در کنار او بنشیند برایش جا باز کند. ۳. به بهترین نامی که دوست دارد او را صدا بزند. (اصول کافی، ج ۲، ص ۶۴۳).

۳- فراهم نمودن مخارج خانواده

در این مورد اگر مردان با ایمان وظیفه خویش را در مورد به دست آوردن روزی حلال و پاکیزه به خوبی انجام دهند مقام بس بلندی را در پیشگاه خداوند متعال کسب خواهند نمود. آنان روز قیامت رو سفید و با چهره ای گشاده و نورانی همچون ماه شب چهارده به محشر وارد خواهند شد.

۴- تقویت محبت با الگو قرار دادن اهل بیت

به تجربه ثابت شده است کسانی که با دین و شعائر دینی و محبت اهل بیت بزرگ می شوند معمولاً انسان هایی با کمال و منضبط بوده و سعی می کنند در معاشرت خود با دیگران حقوق آنان را مراعات کرده و از ظلم و بی عدالتی بپرهیزند. آنان در اثر علاقه ای که به کامل ترین انسان ها دارند، خواسته یا ناخواسته به سوی کمال قدم بر می دارند و می خواهند اهل بیت علیهم السلام را اسوه و الگوی خویش در زندگی قرار دهند.

۵_ توجه به عدالت و محبت

از دیگر راهکارهای افزایش محبت در خانواده این است که افراد در روابط خود عدالت و محبت را نادیده نگیرند. اعتماد اصلی‌ترین ستون یک خانه محسوب می‌شود و افراد با رعایت عدالت و محبت می‌توانند این ستون را محکم حفظ نمایند.

۶_ مشورت در تصمیم‌گیری

سعی کنید برای انجام امور خانه و خانواده تنهایی تصمیم‌گیری نکنید و از دیگر اعضای خانواده نیز مشورت بگیرید. این کار علاوه بر ایجاد محبت در خانواده به سایر اعضا یاد می‌دهد تا هرگز سرخود و تک نفره در رابطه با امور تصمیم‌گیری نکنند، این امر در جامعه هم تاثیر زیادی دارد.

۷_ انتقادپذیری

انتقادپذیری می‌تواند تا حد بسیار زیادی از مشاجره و دلخوری‌های خانوادگی پیشگیری نماید. بنابراین سعی کنید با افزایش قدرت انتقادپذیری و البته شناخت اصل انتقاد کردن، شادی و آرامش بیشتری را در خانواده خود ایجاد نمایید.

نتیجه گیری :

پس از بررسی کتب و مقالات مختلف و تفاسیر مختلف ضمن آیه ۲۱ سوره روم : (وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) و نقش محبت بر بنیان خانواده نتیجه این مطالب را بیان خواهیم کرد .

خانواده نقش خاص و مهمی دارد و خداوند در قرآن نیز این نهاد را گرامی میداند. بنابراین، باید به این نهاد نگاه ویژه داشت. یکی از مهمترین مواردی که نهاد خانواده را از سستی نجات داده و به سمت ثبات، پایداری و آرامش سوق میدهد، محبت است. در نهایت می توان نتیجه گرفت که خانواده که مهم ترین کانون جامعه است و اثر آن متقابلاً بر جامعه ظهور دارد ، ایجاد و تقویت محبت در آن به رفع بسیاری از معضلات جامعه کمک می کند و جامعه ای موفق و سربلند است که پایه های خانواده در آن محکم باشد . قرآن هدف ازدواج را سکونت و آرامش قرار داده است. این آرامش از اینجا ناشی می شود که این دو جنس مکمل یکدیگر و مایه شکوفایی و نشاط و پرورش یکدیگر می باشند به طوری که هر یک بدون دیگری ناقص است، و طبیعی است که میان یک موجود و مکمل وجود او چنین جاذبه نیرومندی وجود داشته باشد. این آرامش و سکونت هم از نظر جسمی است، و هم از نظر روحی هم از جنبه فردی و هم اجتماعی است. و محبت وسیله ایجاد آرامش و سکونت می باشد.

منابع :

۱. قرآن کریم
۲. طباطبایی ، محمد حسین ، المیزان ، ترجمه : محمد باقر موسوی همدانی ، قم : دفتر انتشارات اسلامی ، جلد ۸ ، ۱۳۶۳ هـ ، ش.
۳. الخلیل بن أحمد الفراهیدی ، العین ، بیروت : مؤسسه الأعلمی للمطبوعات (الطبعة الاولى) ، چاپ هشتم ، ۱۳۶۷.
۴. راغب اصفهانی ، حسین بن محمد ، مفردات الفاظ قرآن کریم ، مترجم: حسین خداپرست، ناشر: نوید اسلام مؤسسه انتشاراتی کتاب عقیق، چاپ پنجم ، ۱۳۹۲ هـ ، ش.
۵. مکارم شیرازی ، ناصر ، تفسیر نمونه ، طهران: دارالکتب الاسلامیه ، جلد ۱۶ ، ۱۳۵۳.
۶. خمینی، روح الله، شرح چهل حدیث، ص ۱۲۱-۱۲۳، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۸.
۷. کلینی ، محمد بن یعقوب ، اصول کافی، بیروت : دارالتعارف للمطبوعات ، ج ۲ ، ۱۳۶۹.
۸. طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر مجمع البیان ، ترجمه : احمد بهشتی ، تهران : فراهانی ، ج ۱۹ ، ۱۳۱۴.
۹. مغنیه ، محمد جواد ، تفسیر کاشف، ترجمه : موسی دانش ، ناشر: مؤسسه بوستان کتاب ج ۶، ۱۳۸۶ هـ ش
۱۰. خمینی، روح الله، آداب الصلاة، ص ۳۶۰، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۸.
۱۱. خمینی، روح الله، دانشنامه امام خمینی، ج ۹، ص ۱۱۲، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۴۰۰.
۱۲. عباسی ولدی ، محسن ، تا ساحل آرامش ، انتشارات آئین فطرت ، چاپ سوم ، ۱۳۹۷ هـ ش.